

UJABB
BARIANGI MEDVE-LELETEK HAZÁNKBÓL.
(URSUS SPELAEUS BLUMB.)

TÉGLÁS GÁBOR, reáliskolai igazgatótól Déván.

Özvegy CSEREYNÉ született ZATHURECZKY EMILIA urnő kezdeményezésére a székely törvényhatóságok Háromszék megye székhelyén: Sepsi-Szt.-Györgyön egy figyelemreméltó vidéki muzeumot létesítettek. Engem főleg azon érdek vonzott ehhez a muzemhoz: vajjon őstörténelmi és barlang-tanulmányaimhoz nem találhatok-e ott értékesíteni való anyagot. Örömmel konstatalhatom: hogy a pra-historikus leletek igen sok tanuságot nyújtanak a szemlélőnek s őslénytani tárgyai közt is nagybecsű tárgyak akadnak, mint az őzállkapocs a baróthi lignittelepből, melyet dr. KOCH ANTAL kolozsvári egyetemi tanár a kolozsvári természettudományi társulat kebelében immár ismertetett is. Némi meglepetéssel tapasztalám azonban, hogy a székelyföldi barlangok faunája képviselőlenül maradt, mit egyedül annak a körülménynek tulajdoníthatok, hogy a muzeum, mint átalán a közelebbről keletkezett hasonszerű vidéki intézetek, ásatásokra, utaztatásokra pénzalappal nem rendelkezik s jobbadán a nagy közönség egyes felbuzduló, lelkesebb tagjainak adományaiból gyarapodik. Épen ily uton jutott a székely muzeum néhány barlangi medve csont részletéhez, melyek közül 3 fejtűz vonta magára különösen figyelmemet. Ezeket NAGY GÉZA muzeumőr szíves engedélye folytán közelebből megvizsgálva legyen szabad az amugy is szórványosan megjelenő ilynemű hazai adatok kiegészítéséül jegyzeteimet az alábbiakban bejelentem.

A szóban forgó koponyamaradványok, mint előre is bocsá-

tám, a Székelyföld határain kívül kerültek napfényre. Így az elsőt ROEDIGER LAJOS áll. gym. tanár a báró NYÁRY JENŐ által tüzetesen leírt aggteleki barlangból ajándékozta: a másik kettőt pedig a Sebes-Körös balpartján Telegd átellenében Esküllő falunál felnyíló barlang szolgáltató, s ÖRLEY BÉLA gazdagítja vele a muzeumot. Utóbbi barlangot a bécsi geológok *Igricz* néven vezették be közleményeikbe s HOCHSTETTER FERDINÁND is innen ismertette a RUDOLF trónörökös ajándékából a bécsi birod. földtani intézetbe jutott barlangi medve csontokat. Nálunk a *Pesterc* nevezet vált közkeletűvé, jóllehet román nyelven ez a szó csak *barlangot* jelent s következőleg a Biharban, az erdélyi Érczhegységben, valamint a duna-temesközi (Szemenik Plesuva) hegységek mészképződvényeiben s szóval a meddig a román szó járja rendesen így nevezik a barlangüregeket. Ennélfogva sokkal czélszerűbb a helynevekkel együttesen emlékezni meg a barlangokról s azért veszem én mindjárt az *Esküllő* falu nevet igénybe.

Tudvalevőleg e barlangot 1870. nyarán a magy. tud. Akadémia THEMÁK EDE akkori egyetemi tanársegéd által vétette volt vizsgálat alá, ki is gazdag zsákmányúró a barlang topographiai leírásával együtt a földtani társulatnak számolt volt be.

Saját mérésem számadatait legalább a főbb eredményekben a barlangi medve individualis minőségének elképzelhetése kedvéért a KRAUS FERENCZ által a Dachsteinból, tehát az Alpesekből közöltekkel («Jahrbuch der kais. kön. geologischen Reichsanstalt» Jahrgang 1881. XXI. Bd. Nr. 4, p. 529—538.) s ROEMER FERDINÁND-nak Orosz-Lengyelországban Ojcow közelében a Krakkó vidékéről átcsapó juramészből leírt barlangok adataival («Die Knochenhöhlen von Ojcow in Polen» von dr. FER. ROEMER Extra Abdruck aus Palæontographica XXIX. Bd. Cassel, 1883) kívánom összehasonlítani. Ide véve még pár hazai adatot, nevezetesen az általam a Mathem. természettud. közlemények XVIII. köt. III. sz. alatt kiadott bedellői csontbarlang, valamint a kolozsvári muzeumban Oncsaszárról összeállított barl. medve méreteit: kellőképen illusztrálni fogják mind emez adatok a barlangi medve testi fejlődésében egy és ugyanazon lelhelyen is tapasztalható fejlődési különbséget.

Mérésem adatai következők:

	Aggteleki	Esküllői		Dachsteini	Ojców vidéki	Bedellői barlang	Oncsásztai	Ursus aretos
		első	második					
	<i>mm</i>	<i>mm</i>	<i>mm</i>	<i>mm</i>	<i>mm</i>	<i>mm</i>	<i>mm</i>	<i>mm</i>
A koponya hossza	0.180	0.500	0.410	0.410	0.495	0.390	0.424	0.33
A foramen magnum előrésztől a metsző fogakig mért hosszúság	0.440	0.470	0.390	0.386	—	—	—	—
Legnagyobb szélesség a járomívek közt	0.290	0.30	0.26	0.26	0.307	0.25	0.26	0.22
Homlokhosszúság a crista occipitalistól a szemgödör tájékáig	0.16	0.17	0.10	0.16	—	—	—	—
Homlokszélesség	0.15	0.16	0.13	0.138 ¹	—	—	—	—
Két átellenes szemfogmeder távolsága	0.75	0.8	0.7	0.85 ²	—	—	—	—
Az első zápfog elcsontosodott medrétől a szemfogig mért távolság	0.45	0.50	0.39	0.38	—	—	—	—
A járomív két gyökének távolsága	0.16	0.18	0.16	—	—	—	—	—
A szájjad hossza	0.267	0.28	0.228	0.228	—	—	—	—

¹ Alsó állkapocsnál ² a szemfog gyökéknél és 0.90 *mm* a szemfog csucsainál.

	Aggteleki	Esküllői		Dachsteini	Ojcó-barlangi (Lengyelország)
		első	második		
	<i>mm</i>	<i>mm</i>	<i>mm</i>	<i>mm</i>	<i>mm</i>
Két szemőr távolsága	0.125	0.135	0.10	—	—
Homlok szélessége a két szemüri nyújtványig mérve	0.15	0.16	0.13	0.13	—
Homloki crista hosszúsága egész a crista occipitalisig	0.14	0.16	0.13	—	—
A homloki crista jobb ágának hossza	0.14	0.11	0.12	—	—
A homloki taraj vastagsága közepén	0.01	0.02	0.005	—	—
„ „ „ kiindulásánál	0.01	0.022	0.013	—	—
Az öreglik szélessége	0.03	0.04	0.025	0.038	—
„ „ „ hossza	0.03	0.03	0.02	0.038	—
Condyleusok vastagsága	0.02	0.25	0.02	—	—
Koponya szélessége öreglik irányában	0.21	0.24	0.17	—	—
A homloknál mért magasság	0.14	0.16	0.12	0.166 ¹	—
A hátsó zápfogak közt mért távolság (belülről mérve)	0.07	0.075	0.07	0.094 ²	0.071 ³
Az első zápfogak közti távolság	0.06	0.065	0.06	—	0.665
A zápfogsor (3 valódi zápfoggal)	0.09	0.075	0.07	0.099	0.010

¹ A hurutok közepétől Chodnecanus-féle metszetig ² kívülről nézve ³ az utolsó zápfog 2 külső dudorának távolsága: 0.0108 *mm*

	Aggteleki barlangbeli koponya	Esküllői			Dachsteini koponya
		első	második		
		koponya			
	<i>m/</i>	<i>m/</i>	<i>m/</i>	<i>m/</i>	
Az orrűveg átmérője ---	0·07	0·075	0·065	0·043	
Az öreglik távolsága az orrűvegtől---	0·15	0·16	0·15	—	
A homlokbarázda mélysége (a homloki dudorokon átfektetett egyeneshez mérve) ---	0·018	0·02	0·018	0·018	
Az os frontale szélessége az orrgyökénél	0·11	0·115	0·103	0·103	
Alapi nyakszirttaraj hossza -	0·135	0·125	0·09	—	
Alapi nyakszirt bal felőli ága---	0·15	0·61	0·11	—	
A felső nyakszirti tarajnak a homlok- csontig mért hossza ..	0·10	0·105	0·067	—	
Hátsó zápfog koronája ráglapjának hossza ---	0·045	0·047	zápfogai kihullottak	—	
Első zápfog magassága belül ---	0·02	0·02		—	
“ “ “ kívül ---	0·015	0·015		—	
“ “ szélessége ---	0·018	0·02		—	
“ “ hossza ---	0·02	0·02	—	—	

	Aggteleki barlang	Esküllői		Ojcowról
		első	második	
	<i>m/</i>	<i>m/</i>	<i>m/</i>	<i>m/</i>
Közép zápfog hossza ...	0·03	0·032	zápfogai kihullottak	—
„ „ szélessége ...	0·013	0·015		—
Szemfog belső magassága ...	0·067	0·068		—
„ teljes magassága ...	0·12	0·12		0·127

Az előzápfogak helyének teljes elcsontosodása az illető medvék teljes kifejltségére utal; a koponyák kifejlődésében és térfogatában mutatkozó nagy eltérés pedig a csak barlangi medvénél a korral eléálló változásokat képviseli. A három közül ilyenképp az esküllői barlang első koponyája származik legfejlettebb és legkorosabb egyéntől; míg a második ugyan innen az aggtelekinél ifjabb és kisebb lehetett.

Mind három koponya jól megtartottnak mondható és hosszú görgetésnek, összedörzsöltetésnek, vagy plane idegen állatok bántalmazásának nyomait nem viseli. Egyenkint vizsgálva őket, az

aggteleki példány erősen ki van lugoza s nagyságához mértén könnyűnek mondható. Eredeti, világos-sárga színét a barlangi iszap vastartalma rozsdásra változtatta; felületét finom erezetek hálózák be. Homloki dudorai tompán emelkednek fel a barlangi medvére oly nagyon jellemző orr mögötti, boltozatos lehajlást létesítve s lankás barázdát idézve elé. A koponya nagy sérülést nem szenvedett, csupán járó miveit veszítette el. Hátsó zápfogai kopottak, de a párkánydudorok a belső részen vástak el inkább. Középső zápfogának külső 2 nagy dudora fényesre csiszolódott ránczos ormozat alakjában mutatkozik; az utolsó alig látszik. Belső dudorai teljesen lekoptak.

Első zápfogának két első ormos dudorát egy hátulsó kettős dudor követi.

Az eszküllői, első — s mint említők legnagyobb — koponyának világos szalmasárga színét alig helyenként tarkítják rozsdafoltok. Súlya jelentékeny, bár szerves állományát kellőleg elvesztette. Hosszdudorai nem tompán, hanem ormosan fejlődtek ki s köztük mélyebb, de egyuttal tágabb barázda keletkezett. Az orrnyilatok köze belapult. A zápfogsor ép és ívezetes kifejlődését jól megkülönböztetjük, mert míg az utolsó zápfognál 0.75 m , az elsőnél már csak 0.65 m a távköz. Utolsó zápfoga (bal felől) villogó fehérre csiszolódott, külső szélének két első (egyenként kettős) dudora élesen kiválik; de míg az elsőt törpébb követi, az utolsó merőben lekopott. A belső dudorok is erre a sorsra jutottak. A középzápfog két külső gumója bár fényesre csiszolódva jól kivehető, míg a hátulsó lehorzsodott. Az első zápfognak szintén két fénylő taréjos gumóját látni. Jobb felőli szemfogának hegye el-tompult, bár még mindig 0.12 m hosszú.

Az eszküllői második koponya színe az előbbihez hasonlóan szintén világos szalmasárga. A három közül ez a legkisebb, bár még mindig teljes korú kifejlett egyéntől származik. Ennek szemfoga maradt fenn erősen tompult hegyével, míg a zápfogak kihullottak.

Ugyancsak a székely nemzeti muzeum palæontologiai osztályában láttam még néhány figyelemreméltó barlangi medve vázrészletet. Így egy jobbfelőli alsó állkapocs hossza 0.39 m (Bedellőnél 0.35 m és egy kisebb 0.30 m hosszú volt). Hátsó zápf-

foga 0.025 m/ hosszú, 0.017 m/ széles és 0.01 m/ magas. Középzápfogának hossza 0.035 m/, szélessége 0.013 m/, magassága 0.013 m/. Ez állkapocs magassága a hátsó zápfog irányában 0.095 m/ (bedellői 0.010 m/ magas) s szemfogától az első zápfogig eső távolságot 0.042 m/-nek találtam.

Egy más jobbfelőli állkapocs hossza csak 0.29 m/ vala, míg hátsó zápfog irányában a magasság 0.95 m/ mutatkozott. Utolsó kopott, de ránczos dudorait még jól mutató zápfogának:

	hossza	0.023 m'
	szélessége	0.017 m'
	magassága	0.012 m'
Középső, fényesre csiszolódott dudoros zápfogának	hossza	0.023 m'
	szélessége	0.018 m'
	magassága	0.014 m'

Első zápfoga kiesett; előzápfoga elesontosodott. Szemfoga nagy kopottsága daczára még 0.035 m/ magas (a bedellőinél 0.045 m/). Az első zápfognak a szemfogig terjedő distanciája 0.048 m/). Egy harmadik bal felőli alsó állkapocs hossza 0.34 m/:

Hátsó zápfogának	hossza	0.025 m'
	szélessége	0.017 m'
	magassága	0.01 m'
Közép zápfogának	hossza	0.03 m'
	szélessége	0.017 m'
	magassága	0.01 m'
Első zápfogának	hossza	0.027 m'
	szélessége	0.01 m'
	magassága	0.01 m'

A szemfognak tompa és sarló-alakulag begörbült koronája 0.45 m/ magas, vastagság 0.25 m/, teljes hossza 0.105 m/. A végtagi csontokból két femur érdemel említést. Mindkettő kinőtt egyéntől származik. Az egyik hossza 0.43 m/, mindkét epiphysise megvan és pedig a proximal epiphysis 0.095, a distal epiphysis pedig 0.090 m/, tesz ki. Előbbinél a periphéria 0.25 m/. A másik femur 0.41 m/ hosszú s proximal epiphysisének kerülete 0.25 m/. Mindkettő halvány szalmasárga szint mutat s erős dudorok, mély benyomatok, vésetek hálózák be mindenütt a felületet. E mellett

jól kifejlett, tarajszerű él és spirálisan futó izombenyomatok illusztrálják mintegy az egykor idetapadt izomzat erejét és hatalmas mivoltát.

Mindezeket azon reményben szolgáltatom be, hogy a majdan napirendre kerülő összehasonlító tanulmányozás idején esetleg méreteim is némileg használható adalékul szolgálhassanak.

Déva, 1884 május 3.
